

Krzysztof Halicki

Polska i zagraniczna literatura oraz czasopisma z kryminalistyki, kryminologii, medycyny sądowej oraz opracowania dotyczące metod walki z przestępczością w okresie dwudziestolecia międzywojennego

Wstęp

Prawo w znaczeniu przedmiotowym jest dziełem ludzkim, a treść jego zależy od etycznych, ekonomicznych i socjalnych pojęć tych, którzy je stworzyli – tak również każde przestępstwo jest wynikiem całego szeregu różnorodnych przyczyn, które wymagają specjalnych badań. Dlatego też, dążąc do jak najlepszego zapobiegania przestępstwom, służby, które w Drugiej Rzeczypospolitej stały na straży ładu i porządku, korzystały z osiągnięć wielu dziedzin nauki, przede wszystkim kryminalistyki, kryminologii oraz medycyny sądowej.

Kryminalistyka jest nauką zajmującą się taktycznymi zasadami i sposobami oraz technicznymi metodami i środkami rozpoznawania, a także wykrywania prawnie określonych ujemnych zjawisk społecznych, a w szczególności przestępstw i ich sprawców oraz udowadniania istnienia lub braku związku między osobami a zdarzeniami¹.

Kryminologia zaś to nauka społeczna zajmująca się badaniem i gromadzeniem całościowej wiedzy na temat przestępstwa jako pewnej szczególnej formy zachowania dewiacyjnego, przestępczości jako pewnego zjawiska społecznego, osoby sprawcy przestępstwa jak również ofiary przestępstwa, a także instytucji i mechanizmów kontrolnych, jakie tworzą społeczeństwa w celu zapobiegania i zwalczania przestępczości. Za twórcę kryminologii uważa się włoskiego lekarza Cesare Lombroso² (druga połowa XIX w.), który stworzył teorię antropologiczną zakładającą istnienie „przestępcy z urodzenia”.

Natomiast medycyna sądowa zajmuje się zagadnieniami dotyczącymi życia i śmierci w świetle prawa i w swoich obszarach naukowych dzieli się na: anatologię, toksykologię³, traumatologię⁴ i serohematologię⁵.

Medycyna sądowa powiązana jest ściśle z kryminalistyką, tworząc jeden z jej elementów. Specjaliści medycyny sądowej w swojej codziennej pracy zajmują się sekcjami zwłok, oględzinami żywych (poszkodowanych, ustalaniem ojcostwa itp.). Wszechstronna wiedza medyków sądowych przydatna jest również m.in. w ustalaniu prawdy historycznej (ekshumacje zwłok).

Wszystkie wymienione nauki wraz z nauką prawa i procesu karnego przyczyniają się w znacznym stopniu

do lepszego poznania mechanizmów wykrywania sprawcy i razem tworzą grupę nauk kryminalnych.

Znajomość tych nauk była konieczna nie tylko dla sędziego śledczego i prokuratora, ale również dla władz i organów bezpieczeństwa, które jako organy pomocnicze sądów rozwijały działalność skierowaną na udaremnianie popełnienia przestępstwa oraz wykrywanie już dokonanych czynów karygodnych.

W Polsce w latach dwudziestych i trzydziestych XX wieku, kiedy w pełni rozwinęły się wspomniane nauki, ukazywało się kilka czasopism, w których publikowano wyniki najnowszych badań zawierających wiele cennych materiałów, wskazówek i zasad określających sposoby postępowania w kierunku zdemaskowania sprawcy. Osobną grupą były monografie, studia i podręczniki dla pracowników wymiaru sprawiedliwości oraz służb strzegących bezpieczeństwa wewnętrznego. Publikacje tego typu miały wskazywać właściwe metody działania w walce z przestępczością, wdrażać najnowsze osiągnięcia nauki do praktyki i codziennej pracy oraz stale edukować wspomniane służby w imię zasady, że funkcjonariusz powinien być zawsze krok do przodu w rywalizacji z przestępcą.

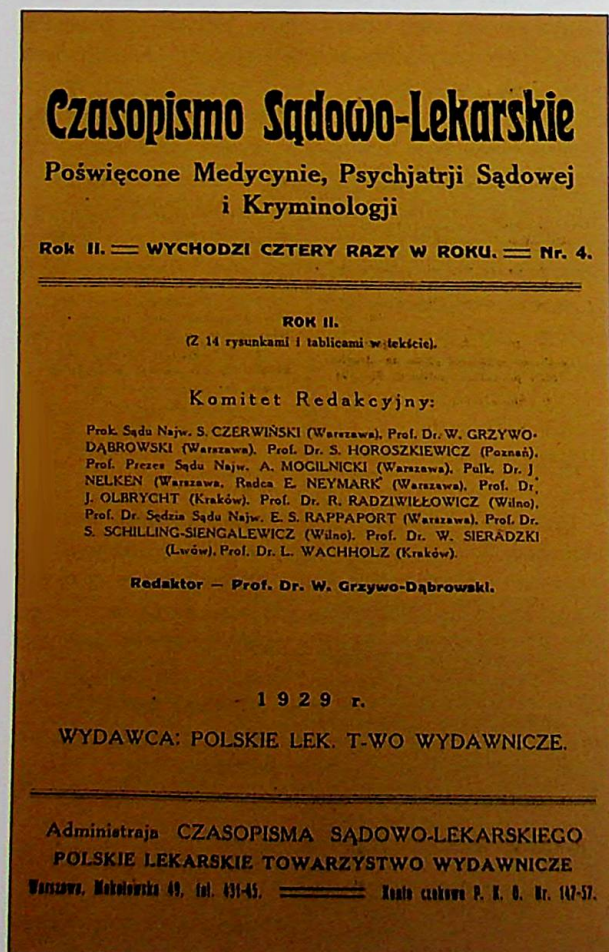
Cel pracy

Niniejszy artykuł ma na celu przedstawienie ukazujących się w Polsce oraz w innych krajach najważniejszych czasopism i zamieszczanych w nich artykułów oraz publikacji książkowych dotyczących zwalczania wszelkiego rodzaju przestępstw, metod prowadzących do wykrycia sprawcy, a także środków techniczno-medycznych niezbędnych do ustalenia zbrodni. Niniejsza praca nie wyczerpuje podjętej tematyki, stanowi jedynie wstęp do szerszych badań naukowych w tym zakresie.

Czasopisma

Jednym z najważniejszych periodyków w międzywojennej Polsce było „Czasopismo Sądowo-Lekarskie” (ryc. 1) poświęcone medycynie, psychiatrii sądowej i kryminologii. Pismo to ukazywało się w latach 1928–1939, a wydawcą

było Polskie Lekarskie Towarzystwo Wydawnicze. Redaktorem odpowiedzialnym czasopisma był prof. W. Grzywo-Dąbrowski⁶, a komitet redakcyjny, który czuwał nad wysokim poziomem merytorycznym pisma, stworzyli wybitni znawcy medycyny, psychiatrii i kryminologii. W pierwszym roku jego istnienia w skład komitetu redakcyjnego wchodziły następujące osoby: prokurator Sądu Najwyższego S. Czerwiński z Warszawy, prof. W. Grzywo-Dąbrowski z Warszawy, prof. S. Horoszkiewicz z Poznania, prezes Sądu Najwyższego prof. A. Mogilnicki z Warszawy, płk dr J. Nelken z Warszawy, radca E. Neumark z Warszawy, prof. J. Olbrycht z Krakowa, prof. R. Radziwiłłowicz z Wilna, sędzia Sądu Najwyższego prof. F.S. Rappaport z Warszawy, prof. S. Schilling-Siengalewicz z Wilna, prof. W. Sieradzki ze Lwowa i prof. L. Wachholz z Krakowa. W latach trzydziestych dodano równoległy podtytuł *revue de médecine legale, de psychiatrie légale et de criminologie*. Po II wojnie światowej spuściznę po tym czasopiśmie przejęło „Archiwum Medycyny Sądowej, Psychiatrii Sądowej i Kryminologii”, które ukazuje się do dnia dzisiejszego pod nazwą „Archiwum Medycyny Sądowej i Kryminologii”.

Ryc. 1. „Czasopismo Sądowo-Lekarskie” nr 4 z 1929 r.
Fig. 1 „Czasopismo Sądowo-Lekarskie” No. 4 of 1929

Założone przez prof. Wacława Makowskiego⁷ w 1933 r. „Archiwum Kryminologiczne” – kwartalnik poświęcony kryminologii, kryminalistyce i prawu karnemu – było pismem, które wypełniło lukę istniejącą w tej dziedzinie nauki. Polska literatura kryminologiczna zyskała wydawnictwo, które za cel stawiało sobie publikację wielu przełomowych wyników badań z kryminologii i kryminalistyki. Zadaniu temu redakcja zamierzała sprostać przez „wszechstronne opracowanie naukowe problematów walki z przestępczością, budowanie trwałych podstaw naukowych, na których praktyczna i celowa działalność społeczna mogłaby oprzeć skuteczną pracę nad zapewnieniem ładu współżycia”. Już w pierwszym zeszycie ukazało się wiele interesujących artykułów m.in. W. Makowskiego „Na marginesie komentarza do kodeksu karnego”, J. Piątkiewicz, J. Jakubca „Daktyloskopia czy alibi”, H. Strasmana „Monodaktyloskopia Battlea”, L. Rabinowicza „Belgijskie zakłady zabezpieczające”. „Archiwum Kryminologiczne” ukazało się trzykrotnie (T. 1 1933/34, T. 2 1935 i 1937, T. 3 1939). Każdy tom składał się z podwójnych zeszytów, z wyjątkiem dwóch pierwszych, które ukazały się osobno. Na łamach zeszytów publikowano prace naukowe z kryminologii, kryminalistyki, prawa karnego zawierające bardzo interesujący materiał fotograficzny, szkice, rysunki oraz wykresy. Oprócz tego w piśmie prezentowano przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego dotyczącego prawa karnego materialnego i procesowego. Redaktorem czasopisma był uczeń i współpracownik profesora Makowskiego doktor Stanisław Batawia.

Po wojnie nie reaktywowano czasopisma, dopiero w 1960 r. rozpoczęto wydawanie „Archiwum Kryminologii”, które przez osobę prof. Stanisława Batawii⁸, założyciela i redaktora naczelnego, było kontynuatorem ukazującego się w latach 1933–1939 „Archiwum Kryminologicznego”.

W międzywojennej Polsce istotne miejsce w systemie prasowym miały czasopisma prezentujące działalność Policji Państwowej jako stróża porządku publicznego. Do prasy policyjnej zaliczano następujące tytuły: „Milicjant” (1918–1919), „Policjant” (1919), „Gazeta Policji Państwowej” (1919–1922), „Na posterunku” (1920–1939), „Gazeta Administracji i Policji Państwowej” (1922–1936), „Gazeta Administracji” (1936–1939), „Przegląd Policyjny” (1936–1939).

„Milicjant” ukazujący się na przełomie 1918–1919 roku podejmował na swych łamach sprawy związane ze służbą funkcjonariuszy i (...) stał na straży interesów ogółu milicjantów (...), a także (...) poruszał zagadnienia z dziedziny ogólnej i fachowej o treści nader urozmaiconej⁹.

Czasopismo „Policjant”, które było kontynuacją „Milicjanta”, po przekształceniu Milicji Miejskiej w Policję Komunalną zachowało swój profil, przedstawiając na swych łamach sprawy funkcjonariuszy i ich codzienną służbę. W piśmie zamieszczano treści edukacyjne służące uzupełnianiu wiedzy funkcjonariuszy zdobywanej podczas kursów i szkoleń. Późniejsze numery zawierały stałe rubryki „Kryminalistyka” – prowadzona przez Hermana Kwiecińskiego

– oraz „Kronika zamiejszcowa”, gdzie relacjonowano sprawy kryminalne. „Milicjant” i „Policjant” były swego rodzaju pionierami polskiej prasy policyjnej i stwarzały możliwość publikowania interesujących prac policjantów m.in. z kryminalistyki.

W pierwszym numerze „Gazety Policji Państwowej” przedstawiono założenia programowe nowego periodyku. „Powołani przez władze naczelne, przystępujemy do wydawania Gazety Policji Państwowej, pierwszego w kraju pisma zawodowego Polskiej Straży Bezpieczeństwa Publicznego. Pismo nasze będzie miało na celu przede wszystkim krzewienie wiadomości zawodowych, aby tą drogą dać możność młodej naszej policji państwowej uzupełnić zakres swego wykształcenia zawodowego. (...) Ilustracje dokumentujące chwilę, badania i zdobycze zawodowe itd. zamieszczać będziemy na lepszym papierze w oddzielnych dodatkach przy numerach bieżących Gazety Policji Państwowej”¹⁰.

Analizując zawartość „Gazety Policji Państwowej”, należy szczególną uwagę zwrócić na stałe rubryki „Krajowa kronika kryminalna” oraz „Zagraniczna kronika kryminalna”, w których omawiano interesujące sprawy kryminalne oraz zamieszczano statystyki dotyczące przestępczości. W 1922 r. zmieniono tytuł na „Gazeta Administracji i Policji Państwowej” i w takim rozszerzonym profilu tematycznych pismo ukazywało się do 1936 r.

Ukazujący się przez całe dwudziestolecie międzywojenne periodyk „Na posterunku” wraz z „Przeglądem Policyjnym” tworzyły, jak wspomniano, mozaikę wydawniczą przedwojennej prasy policyjnej. Przedstawały na swych łamach najnowsze wiadomości z kryminalistyki, kryminologii, nowych regulacji prawnych oraz branżowej literatury, a także aktualne wydarzenia dotyczące bezpieczeństwa wewnętrznego państwa. Pisma oba, a w szczególności „Na posterunku”, spełniały przede wszystkim rolę edukacyjną dla niższej kadry Policji Państwowej, na ich łamach publikowali m.in. Władysław Sobolewski¹¹, Franciszek Reinstejn, Stanisław Marian Sedlaczek, profesorowie Leon Babiński¹², Włodzimierz Dzwonkowski oraz Wiktor Grzywo-Dąbrowski.

Wyjątkiem w prezentowanej grupie pism branżowych był „Tajny Detektyw ilustrowany tygodnik kryminalno-sądowy” (R. 1–5, 1931–1935). Należy wyraźnie podkreślić, że pismo nie miało naukowego charakteru, jednak wiele prezentowanych w czasopiśmie reportaży i artykułów z sal sądowych oraz miejsc zbrodni predestynuje tygodnik do swego ilustrowanego kalendarium polskiej kryminalistyki, do którego warto sięgnąć, przygotowując prace z historii kryminalistyki. Należy zaznaczyć, że „Tajny Detektyw” był periodykiem popularnym, na którego łamach opisywano różnorodne „sensacyjne wiadomości” i pełnił on rolę pitiwała z głośnych rozpraw sądowych w sprawach kryminalnych.

Pierwszy numer „Tajnego Detektywa” ukazał się 24 stycznia 1931 r. Drukowały go Zakłady Graficzne Ilustrowanego Kuriera Codziennego. „Tajny Detektyw” początkowo

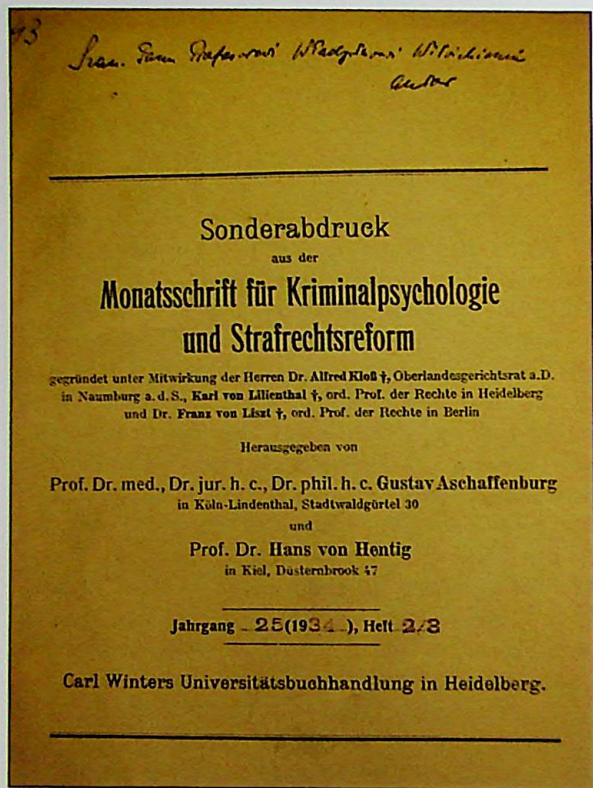
ukazywał się w soboty, następnie w niedziele, w formacie A5, liczył 16 kart z wieloma zdjęciami i kosztował 30 groszy. Pismo było typową bulwarówką przesyconą tanią sensacją, epatującą grozą, zbrodniami oraz kryminalnymi historiami zaczerpniętymi z policyjnych i sądowych i akt. „Tajny Detektyw” wychodził w czarno-białej szacie graficznej, jednak już we wrześniu 1933 r. ukazał się z kolorową okładką.

Wśród czasopisma zagranicznych poświęconych psychiatrii istotne znaczenia miał periodyk pt. „Allgemeine Zeitschrift für Psychiatrie und psychisch-gerichtliche Medizin”. To niemieckie czasopismo medyczne wydawane było od 1844 roku przez wydawnictwo Hirschwald, później przez de Gruytera. Było pierwszym niemieckim czasopiśmie psychiatrycznym. Założycielami byli Heinrich Philipp August Damerow¹³, Carl Friedrich Flemming¹⁴ i Christian Friedrich Wilhelm Roller¹⁵, od 1857 do 1904 redaktorem naczelnym był Heinrich Laehr¹⁶. Od 1938 roku pismo ukazywało się pod tytułem „Allgemeine Zeitschrift für Psychiatrie und ihre Grenzgebiete”, od października 1944 do listopada 1949 wydawanie było zawieszone, w 1949 roku przestało się ukazywać. W latach 1928–1944 pismo ukazywało się z dodatkiem „Zeitschrift für psychische Hygiene”.

Do pozostałych czasopism zagranicznych o tematyce kryminalno-policyjnej, które miały szczególne znaczenie i czytane były w całej Europie, należały przede wszystkim: „Archiv für Kriminologie (Kriminalantropologie und Kriminalistik)”, ukazujące się od 1898 r., od numeru 66 z 1916 roku zmiana tytułu na „Archiv fuer Kriminologie”, „Deutsche Zeitschrift für die gesamte Gerichtliche Medizin” (1922–1969), „Kriminalistische Monatshefte” (nr 1–11, 1927–1937), „Monatschrift für Kriminalpsychologie und Strafrechtsreform” (numer 1 1904/1905, od nr 28 z 1937 do numeru 35 z 1944 r. tytuł „Monatsschrift für Kriminalbiologie und Strafrechtsreform: Organ der Kriminalbiologischen Gesellschaft”) (ryc. 2).

Książki i artykuły z kryminalistyki, kryminologii oraz opracowania dotyczące metod walki z przestępczością

W książce „Grafologia sądowa” (Warszawa 1933) H. Kwieciński daje ogólny pogląd na pracę biegłego sądowego w dziedzinie badań porównawczych pisma ręcznego i maszynowego oraz w wypadkach badań sfalszowanych dokumentów. Książka przeznaczona była przede wszystkim na użytek organów śledczych, palestry itp. Monografia wydana została bardzo starannie, zawiera szereg dobrych ilustracji z praktyki autora wykazujących, że praca biegłego sądowego nie tylko wymaga właściwej umiejętności, ale również odpowiedniej aparatury. Zarzuty, jakie można postawić omawianej książce, to niezbyt szczęśliwie dobrany tytuł. Należy, bowiem zaznaczyć, że pod miano „grafologii” nawet z przymiotnikiem „sądowej” nie można podciągnąć ekspertyz ani fałszerstw pieczęci ani pisma maszynowego.

Ryc. 2. „Monatsschrift für Kriminalpsychologie und Strafrechtsreform”, zeszyt 2–3 z 1934 r.

Fig. 2. „Monatsschrift für Kriminalpsychologie und Strafrechtsreform”, vol. 2–3 of 1934

Jednym z pierwszych podręczników z kryminalistyki była praca Hermana Czerwińskiego pt. „Kryminalistyka” (Warszawa 1920), która liczyła 100 stron i przeznaczona była dla organów bezpieczeństwa publicznego. Czerwiński przedstawia rolę policji w dochodzeniu i śledztwie z powołaniem się na odpowiednie artykuły kodeksu karnego. Książka zawierała najważniejsze wiadomości z prawa karnego oraz starannie dobrane wzory protokołów policyjnych oraz korespondencji sądowej.

Drugą ważną monografią z lat dwudziestych była wydana w 1924 r. w Warszawie „Medycyna kryminalna” autorstwa Leona Wachholza i Jana Olbrychta¹⁷. Książka zawierała wiele informacji z kryminalistyki (ogłędziny, daktyloskopia, antropometria).

Jedną z ważniejszych książek w latach dwudziestych była monografia Adama S. Ettingera¹⁸ pt. „Zbrodniarz w świetle antropologii i psychologii” (Warszawa 1924). Autor we wstępie pisze „(...) gwałtowne targnięcie się na istniejący porządek społeczny (...) przybiera rozmaite formy zależnie od swego charakteru, swych środków i celów. Najwyższa z tych form zwie się rewolucją, najniższa – przestępstwem”. Jak dalej słusznie zauważa Ettinger „(...) jeżeli jednostka nie może się na tyle przystosować do społeczeństwa, w którym żyje, że łamie jego normy, to albo wadliwą jest jej własna organizacja psychiczna, albo

wadliwy jest ustrój danego społeczeństwa, albo też jedno i drugie razem. Temi dwoma czynnikami wyczerpuje się właściwie etiologia całej przestępczości ludzkiej”¹⁹.

Adam Ettinger na ponad trzystu stronach drobiazgowo analizuje stan psychiczny zbrodniarza oraz jego uwarunkowania antropologiczne. W pierwszej części monografii autor skupia swoją uwagę na przedstawieniu czytelnikowi historycznych poglądów na sprawcę przestępstwa z punktu widzenia psychologii oraz egzekucji karno-prawnej.

W kolejnych rozdziałach analizuje tzw. szkołę kryminalno-antropologiczną, charakteryzując jej historycznych poprzedników, jednak przede wszystkim skupiając się na charakterystyce teorii Lambrosa i zwolenników jego nauki. W rozdziale trzecim Ettinger rozważa pod względem krytycznym tzw. szkołę kryminalno-antropologiczną oraz szczegółowo omawia m.in. właściwości fizyczne i psychiczne zbrodniarza, jego stan moralny oraz umysłowy. Analizując fizyczne cechy przestępcy, autor ogniskuje swoją uwagę na mózgu, czaszce i fizjonomii zbrodniarza. Omawia drobiazgowo zewnętrzną budowę mózgu, wzajemny stosunek półkul mózgowych, cechy morfologiczne mózgu i stopień rozwoju umysłowego i moralnego. Natomiast badając czaszkę, Ettinger zwraca uwagę na jej pojemność i budowę u przestępcy i pozostałych ludzi, rozważając jednocześnie wpływy patologiczne. Z kolei przedstawiając fizjonomię zbrodniarza, zwraca uwagę na wpływy społeczne, zawodowe i więzienne. W książce Ettinger opisuje również teorię kryminalno-biologiczną i kryminalno-antropologiczną, a także charakteryzuje teorię Ferri’ego²⁰.

Drugie wydanie znakomitego dzieła Albert S. Osborna, amerykańskiego eksperta pisma, „Questioned Documents second printing” (New York 1929) zostało znacznie rozszerzone i uzupełnione. Osborn wyczerpująco ujął kwestie ustalania fałszerstw dokumentów, omawiając nadzwyczaj dokładnie pierwotne i wtórne cechy pisma oraz jego elementów, poświęcając dużo miejsca również wszelkiego rodzaju metodom badania znawcy pisma, wreszcie opisuje podstawy do ekspertyzy pisma maszynowego.

Z innych monografii zachodnioeuropejskich dotyczących ekspertyzy pismoznawczej często wykorzystywane były przede wszystkim dwa tytuły: L. Meyer „Lehrbuch der Graphologie” (Stuttgart-Berlin-Lepzig 1933), M. Pulver „Symbolik der Handschrift” (Zürich-Leipzig 1931).

Wytyczne do książki doktora Karla Birnbauma „Kriminal-Psychopathologie und psycho-biologische Verbrecherkunde”, wyd. II (Berlin 1931) nakreślone zostały przez nowsze tendencje rozwojowe nauk kryminologicznych, a szczególnie przez dążenia do rozbudowy współczesnego kierunku badań przyrodniczych nad przestępcą. Cztery główne rozdziały oddają w całości charakter pracy i za tytułowane są następująco: „Psychopatologia kryminalna w znaczeniu ścisłym”, „Zagadnienie przyrodnicze przestępcy”, „Psychopatologia kary”, „Psychopatologia kryminalno-sądowa”.

Jednym z poważniejszych problemów wymiaru sprawiedliwości w międzywojennej Polsce była grupa przestępstw obejmujących aborcję oraz zabójstwa noworodków, niemowląt oraz dzieci, w ówczesnej nomenklaturze określanych jako dzieciobójstwo. Spośród kilkunastu opracowań dotyczących tych zagadnień na uwagę zasługują opracowania takich autorów jak L.A. Parry, A. Gubarew, S. Selickij oraz P. Fraenkel.

W swojej pracy pt. „Zbrodnicze przerwanie ciąży” („Criminal abortion”), Londyn 1932, Parry omawia naturalne przyczyny przerwania ciąży i wskazuje właściwą terapię, a także analizuje sztuczne przerwanie ciąży podyktowane wskazaniami lekarza, zaznaczając, że podstawową zasadą do podjęcia się tego zabiegu jest poważne lub stałe zagrożenie życia matki. W rozdziale III autor przedstawia stanowisko kościoła katolickiego, który nie uznaje żadnych wskazań do przerwania ciąży. W rozdziale IV Parry omawia przypadki przestępczego przerwania ciąży w wybranych krajach europejskich. Podaje m.in., że w Paryżu w dobrze urządzonym gabinecie lekarskim rosyjscy studenci w przeciągu kilku lat dokonali ponad 1000 zabiegów przerwania ciąży. Natomiast w Leningradzie w 1929 r. na 39058 urodzeń dokonano 53512 poronień. Dokonanie nielegalnego przerwania ciąży we Francji było karane długoletnim więzieniem, jednak prawo nie było tam tak surowo stosowane jak w Anglii. W innych krajach europejskich jak Hiszpania, Niemcy, Austria, Węgry, Włochy, Norwegia, Szwecja czy Dania przerwanie ciąży podlegało karze od 6 miesięcy do 20 lat więzienia. Omawiając metody, za pomocą których dokonywano przerwania ciąży, autor podzielił je na trzy grupy:

- urazy i gwałty stosowane od zewnątrz (skakanie z wysokości, staczanie się ze schodów, jazda konna, kopanie i bicie po brzuchu),
- lekarstwa (środki wymiotne, czyszczące, moczopędne),
- urazy i uszkodzenia miejscowe (za pomocą narzędzi: sondy maciczne, druty do pończoch, kawałki gałęzi lub drzewa, haczyki, szpilki do włosów, druty od parasoli; za pomocą innych środków: wstrzykiwanie do macicy na przemian zimnej i gorącej wody z mydłem, a także sublimatu czy fenolu).

Czas pomiędzy dokonaniem aborcji a wydalaniem płodu według ówczesnych badań trwał od kilku godzin do kilku dni. Przerwanie ciąży najczęściej dokonywano pomiędzy 3 a 5 miesiącem, a zabiegu dokonywał jak określił autor „zawodowiec” (w 79% przypadków kobieta). W Paryżu w ciągu 17 lat zabezpieczono 692 płody, z których 23 były w 2 miesiącu, 72 w 3 miesiącu, 108 w 4 miesiącu, 158 w 5 miesiącu.

Wypadki przerwania ciąży dochodzą do wiadomości władz tylko w razie śmierci lub ciężkiej choroby matki. Według ustaleń Rentrul’a na 1000 wypadków aborcji do sądowego śledztwa dochodziło w jednym przypadku. Parry zaznaczał, że na 52 wypadki kryminalnego przerwania ciąży 22 dokonały akuszerki, 19 sama kobieta, 6 przyjaciółki, 2 studenci medycyny, lekarz, aptekarz oraz mąż. Najczęst-

szym sposobem przerwania ciąży była metoda wstrzykiwań. Monografia obejmowała 203 strony i składała się z 19 rozdziałów.

Natomiast praca radzieckich profesorów A. Gubarewa, S. Selickija pt. „Środki przeciw zapłodnieniu w świetle współczesnej wiedzy”, Moskwa 1930, poruszała zagadnienie równouprawnienia kobiet w życiu zawodowym oraz codziennym i związane z tym metody zapobiegania ciąży. Jednym z najbardziej znanych i rozpowszechnionych środków przeciwko zapłodnieniu był niewątpliwie stosunek przerwany (łac. *coitus interruptus*). Dość rozpowszechnionymi środkami były najrozmaitsze wlewy środków odkażających do jamy macicznej lub smarowanie nimi jamy (najczęściej jodyną). Jodyna bowiem jako środek żrący niszczyła delikatny nabłonek macicy, powodując cały szereg zmian chorobowych, a czasami zarośnięcie jamy macicznej. Do trwałych sposobów sterylizacji zaliczane były zabiegi chirurgiczne stosowane u kobiety i mężczyzny. Według profesorów doskonałym środkiem wywołującym czasową bezpłodność były promienie Rentgena, gdyż po naświetlaniu u mężczyzn występował czasowy brak plemników, a u kobiet ustawało jajeczkowanie. Jednak jak uważają autorzy środek ten był bardzo trudny do dawkowania, gdyż mógł wywołać stałą bezpłodność, a także wpływał na późniejszy rozwój ciąży oraz zdrowotność dzieci narodzonych.

Pozostałe środki stosowane przeciw zapłodnieniu autorzy podzielił na mechaniczne i chemiczne. Mechaniczne podzielono jeszcze na wewnątrzmaciczne i zewnętrzne pochwowe. Wewnątrzmaciczne były to laseczki szklane przymocowane za pomocą odpowiednich drucików, „grzybki”, których nóżkę wprowadzało się do jamy macicznej, a czapeczka przykrywała ujście zewnętrzne. Środki te jednak wywoływały stany zapalne w jamie macicy.

Najmniej szkodliwymi i dającymi wysoki procent skuteczności były kombinowane środki chemiczne ze środkami mechanicznymi.

Artykuł P. Fraenkela „Anatomia patologiczna kryminalnych poronień”, opublikowany w „Deutsche Zeitschrift für die geschichte Medizin” Bd 16 z 1931 r., dotyczył przede wszystkim wyników badań pośmiertnych 209 przypadków poronień kryminalnych. W 17% przypadków autor znalazł na zwłokach rozmaite uszkodzenia, przeważnie nie stwierdzał zmian, które były podawane jako podstawa wskazań lekarskich do przerwania ciąży (gruźlica płuc, wada zastawek serca, schorzenia nerek itp.). Omawiając powikłania, występujące wskutek sztucznych poronień, autor podkreślał, że zakażenia ogólne na tle rzeżączki z zejściem śmiertelnym nie odgrywały tu żadnej roli z powodu swej niezwyklej rzadkości.

Zapalenie otrzewnej po poronieniu występowało nie-raz bez żadnych uszkodzeń w obrębie narządów płciowych, gdyż drobnoustroje łatwo przenikały w głąb przez ściankę macicy. Częściej jednak wywiązywało się ono przez kontakt, wskutek powstania ropni w obrębie przydatków, a przede wszystkim w jajnikach. Zapalenie osierdzia

– powikłanie to dotyczyło przeważnie zastawek dwudzielnej i aorty, rzadko prowadziło ono do wytworzenia tętniaków zastawek, gdyż przedtem jeszcze następował zgon. Obecność typowych zmian zapalnych w narządach pozwalała stwierdzić łączność pomiędzy ich schorzeniem jako sprawą pierwotną, a owrzodzeniami na zastawkach. Bardzo rzadko natomiast występowały zmiany zapalne macicy w następstwie zapalenia zastawek.

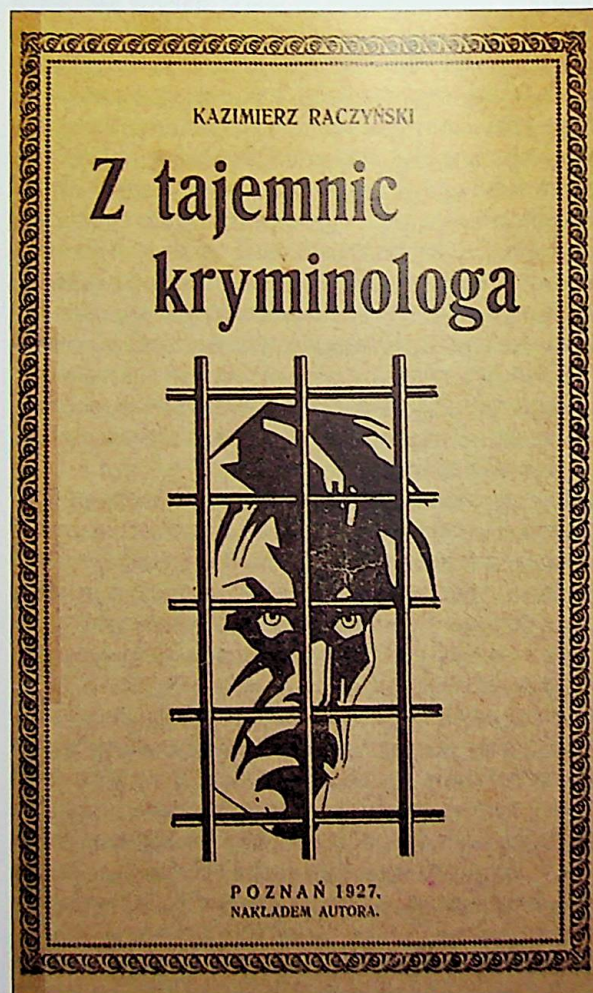
W przypadku poronień samoistnych na tle ogólnych schorzeń nie występowały cięższe zapalenia narządów miednicy. Zakażenia septyczne prawie wyłącznie występowały po sztucznych poronieniach, nawet przy braku uszkodzeń narządów płciowych. W tych przypadkach źródłem infekcji było zazwyczaj zakażone jajo płodowe, drobne obrażenia powstałe ewentualnie podczas zabiegu.

Nagła śmierć wskutek sztucznego przerwania ciąży nie należała do wypadków bardzo rzadkich. Mogła ona nastąpić wskutek zatoru powietrznego podczas wstrzykiwania do jamy macicy jakiegoś płynu. Strumień cieczy otwierał naczyń, powietrze tam przenikało i następował nagły zgon. Autor uważał, że tajemnicze nagłe zgony młodych kobiet w ciąży należało raczej tłumaczyć zatorami powietrznymi, a nie wstrząsem, mało na ogół rozumiałym.

Z pozostałej ogólnowsiatkowej literatury przedstawiającej różne poglądy, najnowsze zdobycze nauki, techniki oraz metody działania w kryminalistyce oraz psychologii wykorzystywane były następujące prace: dr M. Hoffner „Kriminalität und Schule” (Leipzig 1932), F. Contor „Crime, criminals and criminal justice” (New York 1932), C.J. Ettinger „The problem of crime” (New York 1932), R.H. Gault „Criminology” (New York 1932), M. Salles, L. Ribeiro „Arquivos do Instituto Medico-legal e do Gabinete des Identificação” (Rio de Janeiro 1932), O. Kinberg „Aktuella kriminalitetsproblem i psykologisk belysning” (Stockholm 1932), Th. Borgerhoff „Petit Manuel de Dactyloscopie” (Bruxelles 1933), T. Heller „Z psychologii kryminalnej dziecka i nieletniego” (Warszawa 1933), E. Locard „Die Kriminaluntersuchung und ihre wissenschaftlichen Methoden” (Berlin 1930) – jedna z najlepszych prac znanego dyrektora laboratorium policyjnego w Lyonie, S. Türkel „Beitrage zur kriminalistischen symptomatologie und technik” (Graz 1931), G. Venzmer „Körpergestalt und Seelen Anlage” (Stuttgart 1931), C. Elwenspoek „Mord und Totschlag” (Stuttgart 1931), Lenz „Mörder” (Graz 1931), M. Cirés „Le crime et le suicide” (Lyon 1931), W. Stearns „The personality of criminals” (Boston 1931), „Handwörterbuch der kriminologie und der anderen strafrechtlichen hilfswissenschaften”, red. A. Elster, H. Lingemann (Berlin-Leipzig 1932).

Z polskich autorów zajmujących się kryminologią na uwagę zasługuje praca Kazimierza Raczyńskiego pt. „Z tajemnic kryminologa (najciekawsze motywy zbrodni, zdobycze techniki śledczej i przykłady wykrycia przestępcy)” (ryc. 3). Książka ukazała się w Poznaniu w 1927 r. nakładem własnym autora w drukarni „Concordia”. Raczyński przedstawił w popularyzacyjnej formie „fakty

smutne i przykre, jakie odsłoniła obserwacja życia lub dały wyczytać akta sądowe”. Opracowanie oparte na źródłach oraz prawdziwych sensacyjnych historiach pisane barwnym językiem stało się poczytnym tytułem wśród społeczeństwa polskiego w końcu lat dwudziestych dwudziestego wieku. Przystępny styl pisarski autora pozwalał laikowi czytać kolejne strony książki z rosnącym zainteresowaniem. Natomiast w codziennej praktyce opracowanie to z powodzeniem ułatwiało niejednemu funkcjonariuszowi Policji Państwowej lub sędziemu śledczemu wyjaśnienie wielu „zagadkowych zbrodni”, bowiem kształtowało wyobraźnię i otwierało nowe horyzonty myślowe tak niezbędne w pracy śledczej. Jak pisał Raczyński „niechaj zatem ta skromna praca posłuży naszemu policjantowi i społeczeństwu jako drogowskaz, wskazujący kierunek, który i dokąd iść nam trzeba, by organizm społeczny w całości i zdrowiu zachować”.

Ryc. 3. Kazimierz Raczyński: Z tajemnic kryminologa (najciekawsze motywy zbrodni, zdobycze techniki śledczej i przykłady wykrycia przestępcy), Poznań 1927

Fig. 3 Kazimierz Raczyński: *Secrets of criminologists (intriguing motives of homicide and achievements of detection techniques, examples of detecting criminal offenders)*, Poznań 1927

Podstawowym podręcznikiem tak dla studentów prawa, jak i prawników praktyków oraz funkcjonariuszy Policji Państwowej w latach trzydziestych w Polsce była praca J. Kurowskiego „Zarys praktyczny prawa i postępowania karnego do użytku policji państwowej” (Warszawa 1930). Książka wiceprokuratora Sądu Okręgowego w Warszawie obejmuje trzy rozdziały dotyczące czynności policji w toku dochodzenia, wzorów wszystkich pism i akt, jakie policja zwykle przygotowywała, np. wzór aktów oskarżenia, wzory protokołów badania podejrzanych i świadków, rewizji, apelacji itp. Rozdział najważniejszy i najobszerniejszy, omawia poszczególne, najczęściej spotykane w praktyce przestępstwa ze szczegółowym wymienieniem wszystkiego tego, co w toku dochodzenia przy każdym przestępstwie należy ustalić.

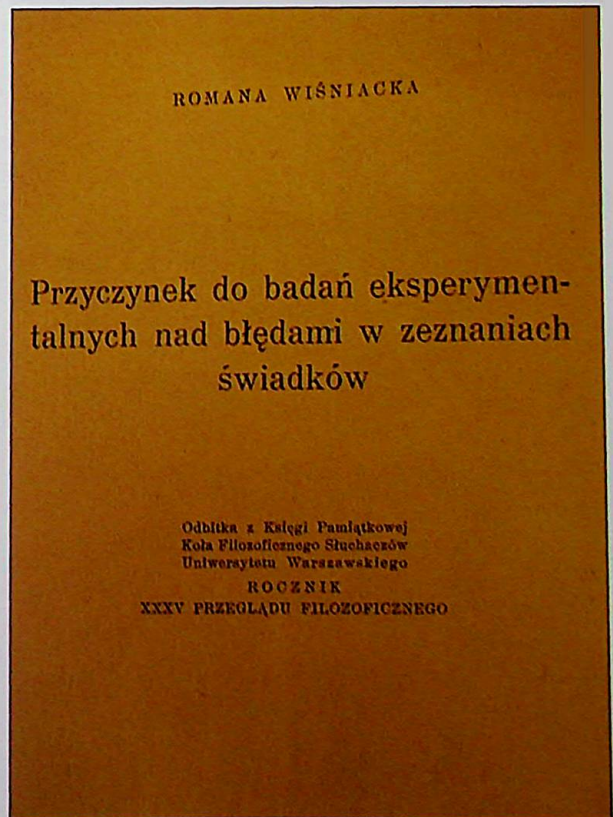
Jedną z ważniejszych monografii poruszających zagadnienie psychologii przesłuchania świadka stanowiła praca O. Mönkenmöllera „Psychologie und Psychopatologie der Aussage” (Heidelberg 1930). Autor omawia w pierwszym rozdziale zatytułowanym „Zeznania dorosłych” – zeznanie świadka normalnego, chorego umysłowo, „pośredniego” oraz psychologię obwinionego, sędziego, prokuratora, obrońcy, biegłego i krewnego. W rozdziale tym zajmuje się również kwestią powstania zeznania, przy czym zwraca uwagę na przesłuchania prowadzone przez policję i sędziego śledczego oraz na zniekształcenie tych zeznań przez kilkukrotne przesłuchania, niedokładne spostrzeżenia, wpływ prasy, sugestie itp. Drugi rozdział stanowiący główny trzon książki omawia problematykę zeznań dzieci i młodocianych.

W polskiej literaturze za odpowiednik pracy O. Mönkenmöllera można uznać pracę Romany Wiśniackiej²¹ „Przyczynek do badań eksperymentalnych nad błędami w zeznaniach świadków” (Warszawa 1932) (ryc. 4). Jak stwierdza we wstępie autorka „Badania w dziedzinie psychologii zeznań świadków mają zakres węższy, niż możnaby sądzić na podstawie nazwy tego działu psychologii. Ograniczają się mianowicie do badania tylko tych świadków, którzy zeznają szczerze; psychologia zeznań zajmuje się zatem tylko błędami tj. mimowolnymi fałszami, pomija zaś zeznania świadomie fałszywe (...)”²². Ówczesna psychologia zeznań zatem zajmowała się głównie ich badaniem z punktu widzenia sądownictwa. Psychologia zeznań posługiwała się dwiema metodami: kazuistyczną (gromadzenie i opracowywanie materiału kazuistycznego) oraz eksperymentalną (osoba badana zdaje sprawę uczonemu ze swych spostrzeżeń, przy czym przedmiot tych spostrzeżeń badacz dokładnie zna).

Wiśniacka, analizując błędy w zeznaniach świadków, doszła do następujących wniosków „(...) wskutek niedokładności w spostrzeżeniach i wskutek zapomnień powstają zbitki, rozszczepienia i luki we wspomnieniach o przedmiocie zeznań. Jeżeli świadek uświadamia sobie taką lukę a zbytnio ufa swojej spostrzegawczości i pamięci w ogóle lub w danym zakresie, popełnia błąd, polegający na zaprzeczeniu (...)”²³.

Natomiast monografia M. Ursteina²⁴ „Przestępczość a psychoza: studjum psychologiczno-prawnicze o katatonji z dołączeniem pięciu orzeczeń sądowo-lekarskich” (Warszawa 1933) – poruszała problem zaburzeń psychicznych przestępców, które prowadzą do stanu psychozy uosabiającej się w postaci przekonania o realności swoich przeżyć i brakiem krytycyzmu wobec własnych, nieprawidłowych spostrzeżeń i osądów.

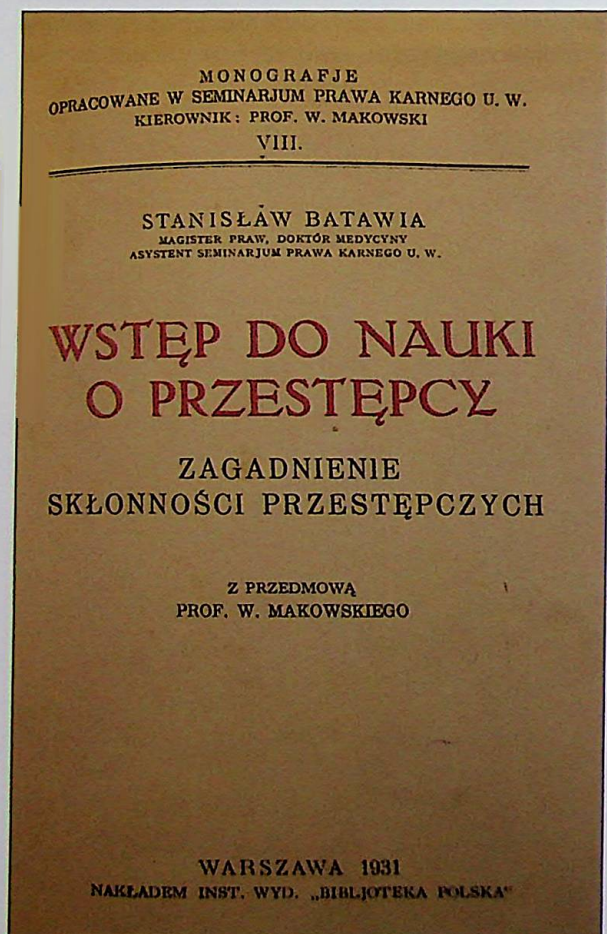
Wydane w 1928 r. w Nowym Jorku, liczące 325 stron dzieło Maxa G. Schlappa i Edwarda H. Smitha pt. „The new criminology, a consideration of the chemical causation of abnormal behavior” (Nowa kryminologia, rozważania o wpływie czynników chemicznych na nieprawidłowe zachowanie się) oparte zostało na 20-letniej pracy wymienionych autorów, obejmującej spostrzeżenia i badania nad około 30 tysiącami przestępców. Monografia jak piszą autorzy „miała być wyzwaniem ciśniętym w twarz niewłaściwemu biegowi współczesnych zapatrywań na zjawisko zbrodni”. Według autorów różne społeczeństwa od czasów najdawniejszych po współczesne wykazują przede wszystkim niepewność i chwiejność w określeniu istoty przestępstwa. Określenie przestępstwa zmienia się zdaniem autorów ciągle i stale, zależnie od różnorodnych warunków.

Ryc. 4. Romana Wiśniacka: Przyczynek do badań eksperymentalnych nad błędami w zeznaniach świadków, Warszawa 1932

Fig. 4. Romana Wiśniacka: Contribution to experimental studies on fallacy in witness statements, Warsaw 1932

Wydana w 1931 r. praca doktorska Stanisława Batawii pt. „Wstęp do nauki o przestępcy. Zagadnienie skłonności przestępczych” (Warszawa 1931) omawiała znaczenie badań nad przestępcami dla wymiaru sprawiedliwości oraz dla kryminologii (ryc. 5). Autor przedstawił zadania i metody nauki o przestępcy, rozważał zagadnienie anormalności przestępców, podając przy tym poglądy włoskiego prawnika i kryminologa Enrico Ferriego, zastanawiał się nad pojęciem psychopatii, degeneracji i ograniczonej sprawności umysłowej przestępcy. W dalszych rozdziałach Batawia przedstawił pojęcia przestępcy urodzonego, a także problem dziedzicznych skłonności do popełniania przestępstw, poddał analizie zagadnienie dyspozycji przestępczej oraz strukturę etyczną przestępców. Stanisław Batawia podkreślał, że ścisła współpraca kryminologa, psychiatry, psychologa i socjologa przyczyni się do poznania zagadnienia przestępczości. Praca S. Batawii pisana przystępnym językiem skierowana była do wszystkich tych, którzy pragnęli poznać nowe poglądy na zwalczanie przestępstw.

Ryc. 5. Stanisław Batawia: Wstęp do nauki o przestępcy. Zagadnienie skłonności przestępczych, Warszawa 1931

Fig. 5. Stanisław Batawia: Introduction to study on criminal. Criminal inclination, Warsaw 1931

Wśród innych prac dotyczących przestępcy na uwagę zasługuje książka Adama Bergera²⁵ pt. „Poczytalność zmniejszona” (Lublin 1927). Według autora problem poczytalności zmniejszonej występuje w dwóch postaciach: przestępczości możliwej (*in potentia*) i przestępczości dokonanej. W pierwszym przypadku państwo i społeczeństwo może i powinno, według Bergera, stosować środki mające na celu usuwanie przyczyny możliwej przestępczości w drodze polityki społecznej, w drugim przypadku rozwiązanie problemu następuje w ramach prawa karnego. Berger postuluje, że do prawa karnego powinno być wprowadzone pojęcie poczytalności zmniejszonej jako okoliczności ustawowo i obligatoryjnie łagodzącej karę (wykluczającą bezwzględnie karę śmierci). Według autora kary więzienia powinny być odbywane przez przestępców o poczytalności zmniejszonej w zwykłych zakładach karnych, ale w ich specjalnych oddziałach, przeznaczonych dla tego rodzaju przestępców. Natomiast każde wydane przez sąd orzeczenie dotyczące przestępcy o poczytalności zmniejszonej powinno być powzięte po wysłuchaniu ekspertyzy lekarza psychiatry.

Z pozostałych monografii obejmujących metody działania policji w walce z przestępczością, które wykorzystywane były w bieżącej pracy dochodzeniowo-śledczej organów bezpieczeństwa wewnętrznego i wymiaru sprawiedliwości, wymienić należy przede wszystkim następujące prace: A. Berger „Usiłowanie przestępstwa” (Lublin 1933), T. Garbolewski „Śledztwo w Warszawie” (Warszawa 1933), E.T. Kuczma „Przestępstwa zbiorowe w świetle współczesnej kryminologii” (Poznań 1932), Z. Papierkowski „Dowód poszlakowy w postępowaniu karnym. Studium procesowo-karne” (Lublin 1933), H. Siemieńska „Stan walki z nierzędem” (Warszawa 1933), E. Anuscht²⁶ „Wywiad kryminalny” (Warszawa 1929), W. Świd „Przestępca zawodowy (Wilno 1932), J.J. Litauer „Dowód ze świadków w kodeksie postępowania cywilnego” (Warszawa 1932).

Spośród książek zagranicznych, które miały szczególne znaczenie w teorii i praktyce kryminalnej, należy przywołać następujące monografie: T. Reik „Der unbekannte Mörder” (Wiedeń 1933), E.G. Payne „The Menace of Narcotic Drugs” (New York 1933), S. Ottolenghi „Trattato di polizia scientifica” (Mediolan 1932), B. Schidlof „Prostitution und Mädchenhandel” (Leipzig 1931), B. Drews „Allgemeine und politische Polizei” (Berlin 1932), W. Neese „Handbuch des polizeirechts” (Berlin 1932).

Literatura z zakresu medycyny sądowej

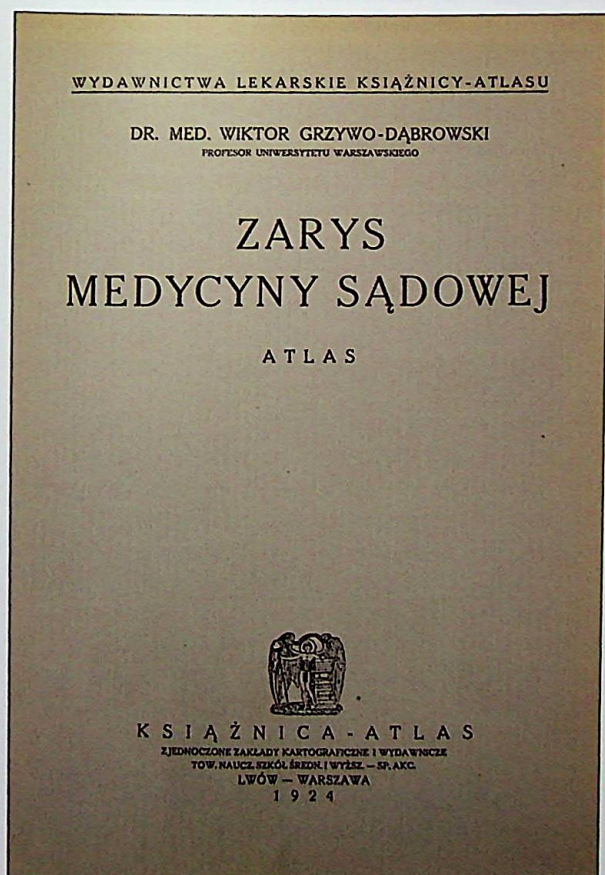
Jedną z najważniejszych książek dotyczących medycyny sądowej była wydana w 1924 r. praca wybitnego znawcy przedmiotu profesora Uniwersytetu Warszawskiego Wiktora Grzywo-Dąbrowskiego pt. „Zarys medycyny sądowej” (ryc. 6). Monografia przeznaczona była przede wszystkim dla prawników oraz w mniejszym stopniu

lekarzy, dla których książka była swoistym kompendium wiedzy podsumowującym najnowszy stan badań. Podręcznik przystosowany był do prawodawstwa obowiązującego na terytorium byłego zaboru rosyjskiego. Kodeksy innych dzielnic będących pod zaborem pruskim i austriackim uwzględniono tylko częściowo, przede wszystkim w przypadkach, gdzie istniała poważna różnica pomiędzy prawodawstwem trzech byłych państw zaborczych. W opracowaniu pominięto zagadnienie psychopatologii sądowej z uwagi na wydane w 1923 r. znakomite opracowanie profesora Leona Wachholza pt. „Psychopatologia sądowa” (ryc. 7). Profesor Grzywo-Dąbrowski w pierwszej części podręcznika w szczegółowy sposób omawia czynności lekarzy jako biegłych sądowych, uszkodzenia poszczególnych części ciała, różne rodzaje śmierci, stwierdzenie zgonu i zmiany występujące na zwłokach po śmierci. Autor kilkanaście stron poświęcił oględzinom zwłok w przypadku zatrucia, charakteryzując rodzaje trucizn i ich działanie na organizm ludzki. Na pozostałych stronach książki autor omawia zagadnienie stwierdzenia tożsamości osoby, przestępstwa przeciwko moralności publicznej, stwierdzenia ciąży, odbytego poronienia oraz

dzieciobójstwa. Jednym z ciekawych fragmentów podręcznika jest zagadnienie odpowiedzialności personelu lekarskiego obejmujące zakres działania i obowiązki akušerek i felczerów.

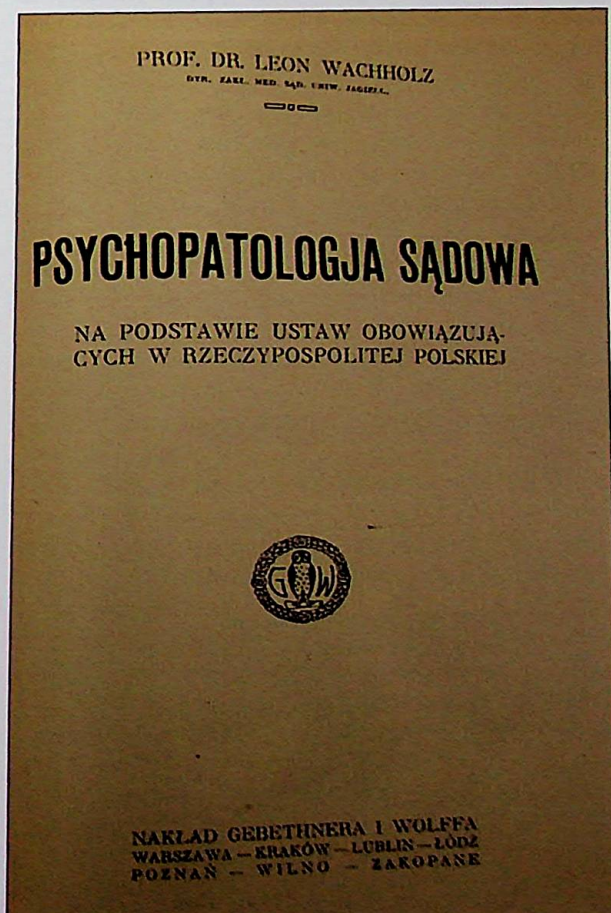
Kolejne już wydanie (czwarte) pracy prof. dr Leona Wachholza²⁷, dyrektora Zakładu Medycyny Sądowej Uniwersytetu Jagiellońskiego i jednocześnie biegłego sądowego, pt. „Medycyna sądowa” (Warszawa 1933) ujmowało materiał sądowo-lekarski na podstawie jednolitej polskiej ustawy eliminującej dotychczasowe rozbieżności ustaw zaborczych obowiązujących na poszczególnych ziemiach Polski. Praca była niezbędna nie tylko dla studentów medycyny, ale także dla lekarzy powiatowych i biegłych sądowych, dla policji i służby śledczej, dla sędziów, prokuratorów i obrońców.

Jedną z ważniejszych prac L. Wachholza było wspomniane już opracowanie wydane w 1923 r. pt. „Psychopatologia sądowa”. Dziedzina nauki będąca jednym z rozdziałów medycyny sądowej doczekała się dwóch bardzo ważnych opracowań na przełomie XIX i XX wieku. W 1879 r. ukazała się w Krakowie praca Adolfa Rothego²⁸ pt. „Psychopathologia forensis czyli nauka o chorobach umysłowych: w zastosowaniu do sądownictwa a w szczególności

Ryc. 6. Wiktor Grzywo-Dąbrowski: Zarys medycyny sądowej, Lwów-Warszawa 1924

Fig. 6. Wiktor Grzywo-Dąbrowski: *Forensic medicine – an overview*, Lwów-Warsaw 1924

Ryc. 7. Leon Wachholz: Psychopatologia sądowa, Warszawa 1923

Fig. 7. Leon Wachholz: *Forensic psychopathology*, Warsaw 1923

do praw obowiązujących w Królestwie Polskiem i w Galicyi". Natomiast w 1917 r. w Warszawie wydano książkę Rafała Radziwiłłowicza²⁹ pt. „Psychiatria sądowa”.

Jednak wspomniane dzieła nie odpowiadały ówczesnym wymaganiom nauki i praktyki sądowo-psychiatrycznej, dlatego też monografia Wachholza, tak oczekiwana w polskiej nauce, przyjęta została przez środowisko naukowe z wielkim entuzjazmem, a przede wszystkim pozytywnie pod względem wartości poznawczej. Tym bardziej, że był to pierwszy wydany w odrodzonej Polsce polski podręcznik psychopatologii sądowej, który przeznaczony był głównie dla studentów, lekarzy, sędziów, prokuratorów i adwokatów.

Monografię Leon Wachholz podzielił na trzy główne rozdziały. W części formalnej i ogólnej ważnej przede wszystkim dla psychiatry klinicznego i prawnika autor analizuje, na podstawie teorii prawa i kodyfikacji byłych państw zaborczych, obowiązujące w tym zakresie prawo, a także zagadnienia dotyczące stanu umysłowego człowieka, pojęcia choroby umysłowej i jej związku z dokonywaniem przestępstw. Wszystkie opisywane zagadnienia i przypadki Wachholz, tak w dwóch pierwszych częściach, jak i tej szczegółowej, ilustruje pięćdziesięcioma dwoma przykładami z ponad trzydziestoletniej praktyki sądowej. Należy zaznaczyć, że przywoływane w części szczegółowej egzemplifikacje Leon Wachholz wsparł również badaniami naukowymi dokonanymi przez swojego kolegę po fachu w osobie doktora Stanisława Jankowskiego.

Ważną pracą podsumowującą stan ówczesnych badań była monografia Michała Engelmana pt. „Samouszkodzenia ze stanowiska sądowo-lekarskiego”, wydana w Wilnie w 1936 r. (ryc. 8). Pracownik naukowy Zakładu Medycyny Sądowej Uniwersytetu Wileńskiego analizuje przyczyny i skutki samouszkodzeń. Jednocześnie podkreśla, że jest to problem nader częsty, który wymaga bliższego zapoznania się z tym zagadnieniem, nie tylko pod względem naukowym, ale przede wszystkim w aspekcie praktycznym. Autor słusznie postulował, że każdy lekarz sądowy, psychiatra, neurolog, lekarz wojskowy, więzienny, lekarz towarzystwa ubezpieczeniowego, a także lekarz Kasy Chorych, powinien posiadać odpowiednią wiedzę w zakresie samouszkodzeń ciała, która umożliwi właściwą ocenę sytuacji i podjęcie właściwych środków zaradczych. Należy zaznaczyć, że dziedzina ta wówczas była jeszcze mało opracowana naukowo, a jej autor był pionierem w tym obszarze badawczym.

Pozostając w nurcie zagadnień dotyczących obrażeń ciała, jedną z najważniejszych książek z tej dziedziny, tak pod względem podsumowania dorobku nauki polskiej w okresie dwudziestolecia międzywojennego, jak i solidnej wartości naukowej, była monografia Stanisława Manczarskiego³⁰ pt. „Uszkodzenia postrzałowe” (Warszawa 1938) (ryc. 9). Praca zawierała 136 rycin i tabel. Należy zaznaczyć, że Stanisław Manczarski był uczniem znanego i cenionego profesora Wiktora Grzywo-Dąbrowskiego, któremu zadedykował monografię.

Opracowanie poświęcone zostało działaniu broni palnej na ludzkie ciało, autor wnikliwie omawia różne rodzaje broni palnej oraz jej funkcjonowanie. Manczarski przedstawia również szczegółowo mechanizm powstawania uszkodzeń postrzałowych różnych tkanek i narządów, jak również opisuje zagadnienie samobójstwa przez postrzelenie.

Monografia podzielona została na dwie części, które składają się z kilkunastu rozdziałów i podrozdziałów. W części pierwszej Manczarski przedstawia najważniejsze wiadomości z zakresu balistyki potrzebne lekarzowi do analizy ciała. Część druga obejmuje wnikliwą analizę uszkodzeń postrzałowych ciała z różnych rodzajów broni palnej. Oprócz tego autor omawia uszkodzenia ubrania, szyb i innych przedmiotów w związku z postrzałem oraz przedstawia ocenę sądowo-lekarską tych uszkodzeń pod względem rodzaju dokonanego czynu (samobójstwo, zabójstwo, symulacja itp.).

Jak wspomniano monografia ta była pierwszym polskim podręcznikiem z tej dziedziny i zaliczano ją do najważniejszych publikacji tego typu w Europie. Zarówno w polskim, jak i europejskim piśmiennictwie nie było dotąd pracy, która podsumowywała całokształt badań w tej dziedzinie. W czasopiśmiennictwie europejskim było zaledwie kilka prac poświęconych temu zagadnieniu. Analiza przez Manczarskiego tej literatury, a przede wszystkim wykorzystanie wieloletnich własnych badań w tym zakresie pozwoliły na wydanie tak ważnego i potrzebnego podręcznika, który z powodzeniem wykorzystywany był przez lekarzy sądowych i prawników, a także funkcjonariuszy Policji Państwowej.

Książka doktora R. Jesericha pt. „Chemie und Photographie im Dienste der Verbrechensaufklärung” (Berlin 1930) przedstawiała najważniejsze działy pracy biegłego sądowego (przede wszystkim chemika) oraz podawała sposób, w jaki dochodzi on do rezultatów swojej pracy. Książka podzielona została na dwie części, w części ogólnej autor, poza krótkimi wiadomościami z historii chemii oraz informacjami o sposobach badania chemicznego, opisuje przebieg badań dla wykazania trucizny w zwłokach. W części specjalnej omawia autor w dziewięciu rozdziałach następujące tematy: wykazanie i własności poszczególnych trucizn, trucizny jako środki spędzające płód, badania środków żywności, badanie śladów krwi, badanie śladów nasienia, badanie włosów, podpalenie, badanie pisma.

H. Schneicker „Kriminaltaktik und Kriminaltechnik” (Lübeck-Hamburg-Berlin 1929). Autor pełnił funkcję kierownika urzędu rozpoznawczego policji berlińskiej i był współautorem drugiego tomu dzieła pt. „Die Kriminalpolizei” wydanej wspólnie z J.K. Kley'em z Mannheim. Materiał zawarty w książce „Kriminaltaktik und Kriminaltechnik” podzielony został w ten sposób, że w części pierwszej autor omawia „ustalenie przedmiotowego stanu faktycznego”, w drugiej technikę i psychologię przesłuchania

świadców, podejrzanych i biegłych, w trzeciej środki techniczne pościgu policyjnego, a w czwartej niektóre dziedziny z psychologii kryminalnej i polityki kryminalnej.

Wydane przez znakomitego profesora medycyny sądowej N.S. Bokariusza opracowanie pt. „Sudziebna medycyna dla miedzików i juristów” (Charków 1930) przedstawiało całokształt ówczesnej wiedzy z tego zakresu. W ciągu ostatnich kilkunastu lat autor ten wydał kilka dzieł poświęconych medycynie sądowej m.in. w 1915 r. „Pierwszy tom medycyny sądowej dla prawników”, a w 1925 r. „Badanie wewnętrzne zwłok”.

Monografia składała się z dwóch części: pierwsza poświęcona była zagadnieniom ogólnym, wchodzącym w zakres medycyny sądowej, omawiała tryb pracy sędziego śledczego i lekarza sądowego oraz przedstawiała obowiązujące w Rosji prawodawstwo. W dalszych rozdziałach autor omawiał zagadnienia nagłej śmierci, uszkodzenia ciała, a także kwestię zmian pośmiertnych. W części drugiej znajdowały się wzory protokołów sądowo-lekarskich, przepisy o wykonywaniu oględzin zwłok, tablice określające stopień utraty zdolności do pracy itp.

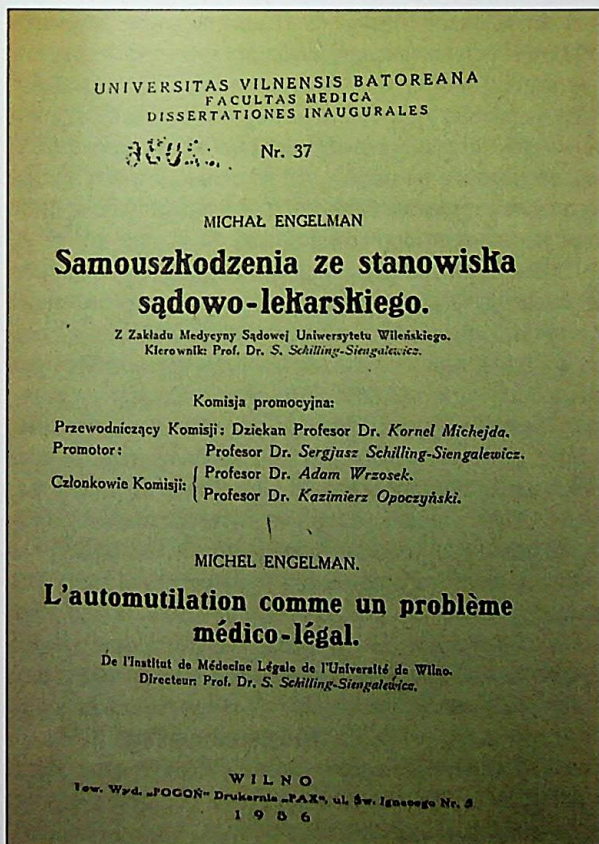
Szczególnie wyczerpująco potraktowane były rozdziały omawiające badanie dowodów rzeczowych, badanie krwi,

bardzo dokładnie autor omówił najnowsze sposoby określania grup krwi i zastosowanie tych badań w medycynie sądowej. W podręczniku bardzo szeroko uwzględnione było piśmiennictwo zarówno zachodnioeuropejskie, jak i rosyjskie oraz polskie.

Warunki wydawnicze i duży koszt spowodował prawdopodobnie konieczność wydania podręcznika na gorszym gatunku papieru, co szczególnie odbijało się na jakości kilkuset rysunków zamieszczonych w książce.

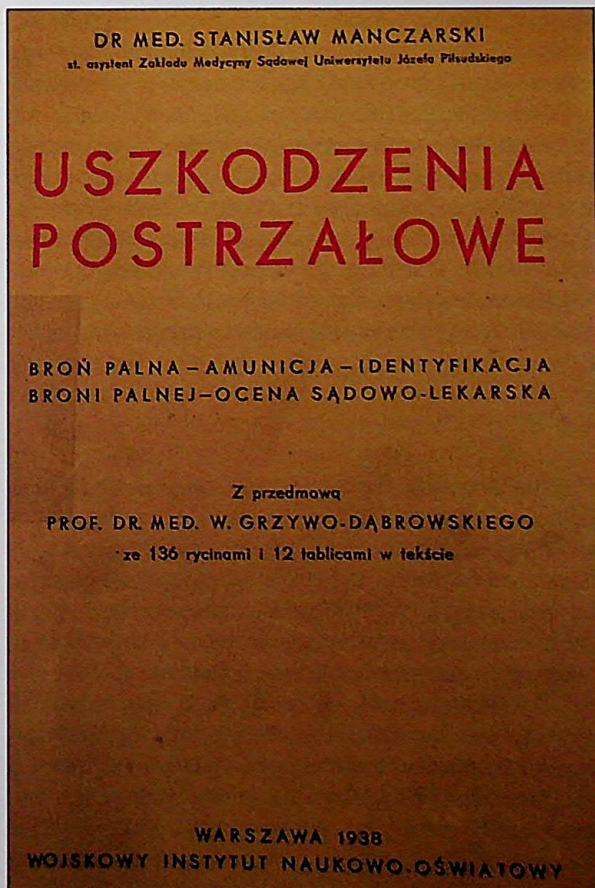
Przeznaczając podręcznik dla prawników i lekarzy, autor położył nacisk na omówienie zagadnień dotyczących anatomii i fizjologii. Praca została napisana z głęboką znajomością przedmiotu przejrzystości i barwnie. Z monografii korzystali nie tylko lekarze i prawnicy, ale również sędziowie śledczy.

Książka J. Montpelzera i P. Witas pt. „La pratique de l'autopsie pour l'etudiant et le praticien” (Paryż 1930) obejmująca 325 stron prezentowała w sposób zwięzły i przejrzysty wskazówki do wykonywania oględzin zwłok, przy czym szeroko zostały tu uwzględnione przypadki oględzin sądowo-lekarskich oraz przedstawiono bieg badania przy poszczególnych rodzajach zgonów. Monografia zawierała 89 rysunków, wzory protokołów oględzin zwłok itp.

Ryc. 8. Michał Engelman: Samouszkodzenia ze stanowiska sądowo-lekarskiego, Wilno 1936

Fig. 8. Michał Engelman: Self-mutilation in view of forensic pathology, Vilnius 1936

Ryc. 9. Stanisław Manczarski: Uszkodzenia postrzałowe, Warszawa 1938

Fig. 9. Stanisław Janczarski: Gunshot injuries, Warsaw 1938

Do wspomnianej grupy monografii z medycyny sądowej należy zaliczyć jeszcze dwie prace: M. Minovici „Tratat complet de medicina legală, en legislația și jurisprudența românească și streină” (Bukareszt 1930) i F. Strassmanna „Lehrbuch der gerichtlichen Medizin” (Stuttgart 1931).

Podsumowanie

Polska i ogólnosiwiatowa literatura stała na wysokim poziomie naukowym i edytorskim. Stała współpraca pomiędzy policjami wielu krajów stwarzała niepowtarzalne możliwości wymiany doświadczeń i realizację nowych metod zwalczania przestępczości na własnym terenie.

Odbывая się w Instytucie Kryminalistycznym w Wiedniu kursy kończyło wielu funkcjonariuszy zarówno polskiej policji, jak i z innych krajów. Słuchacze brali udział również w pracach technicznych wiedeńskiego Laboratorium Kryminalistycznego oraz słuchali wykładów z różnych dziedzin. Zajęcia prowadzili uznani naukowcy z wielu ośrodków akademickich m.in. prof. dr Turkel (ekspertyza pisma, optyka i fotografia kryminalna), dyrektor policji dr Schultz (taktyka kryminalna), prof. dr Lenz (biologia kryminalna). Program wykładów i egzaminów obejmował ponadto zajęcia z medycyny sądowej (dr Schneider), psychiatrii (prof. Raiman), psychologii (prof. Stransky), antropologii (prof. Wasicky), chemii sądowej (prof. Wasicky), z ćwiczeń w mikroskopowaniu (prof. Weeser). Kontakty z ludźmi nauki w czasie różnorodnych kursów i wykładów pogłębiały wiedzę zdobytą podczas studiów. Dodatkowo systematyczna lektura ukazujących się co raz to nowych monografii z kryminalistyki, kryminologii i medycyny sądowej stale uzupełniała fachowe wykształcenie. Dzięki cyklicznym międzynarodowym konferencjom naukowym kryminalistyka, kryminologia i medycyna sądowa z każdym rokiem doskonaliła swoją działalność.

PRZYPISY

¹ T. Hanausek: Kryminalistyka – zarys wykładu, wyd. Zakamycze, Kraków 2005, s. 23.

² Cesare Lombroso – ur. 6 listopada 1835 w Weronie, zm. 19 października 1909 w Turynie, włoski psychiatra, antropolog i kryminolog, założyciel włoskiej „szkoły pozytywistycznej” kryminologii, propagator antropometrii. Twórca pierwszej całościowej teorii kryminologicznej.

³ Toksykologia – nauka interdyscyplinarna zajmująca się badaniem własności czynników toksycznych i negatywnymi skutkami ich oddziaływania na organizm.

⁴ Traumatologia (chirurgia urazowa) – dziedzina medycyny (związana ściśle z ortopedią) zajmująca się leczeniem operacyjnym kości, stawów, więzadeł, a pośrednio także mięśni i ścięgien dotkniętych urazami.

⁵ Serohematologia – nauka zajmująca się badaniem materiału biologicznego pod kątem schorzeń krwi i układu

krwiotwórczego oraz rozwojem metod badania obecności antygenów oraz przeciwciał.

⁶ Wiktory Grzywo-Dąbrowski – ur. 15 VIII 1885 w Zadońsku, gubernia woroneska, zm. 21 XII 1968 w Warszawie, lekarz sądowy, profesor Uniwersytetu Warszawskiego i Akademii Medycznej w Warszawie. Założyciel i długoletni prezes Polskiego Towarzystwa Medycyny Sądowej i Kryminologii (1938). W latach 1932–33 i 1938–39 był dziekanem Wydziału Lekarskiego UW. Od 1937 r. członek-korespondent Francuskiego Towarzystwa Medycyny Sądowej, od 1947 r. organizator i kierownik Biblioteki Akademii Medycznej w Warszawie. W latach 1951–1962 redaktor czasopisma „Archiwum Medycyny Sądowej, Psychiatrii Sądowej i Kryminalistyki”. Autor około stu pięćdziesięciu prac z zakresu anatomii patologicznej, psychiatrii, medycyny sądowej, kryminologii, etyki lekarskiej, zestawień bibliograficznych, a także pięciu podręczników akademickich.

⁷ Wacław Makowski – ur. 15 listopada 1880 w Wilnie, zm. 28 grudnia 1942 w Bukareszcie, polski prawnik i polityk, marszałek Sejmu, wicemarszałek Sejmu, wicemarszałek Senatu. Profesor Uniwersytetu Warszawskiego, wykładał prawo karne na Wydziale Prawa. Był ministrem sprawiedliwości w rządzie Juliana Nowaka w 1922, następnie po przewrocie majowym w pierwszym, drugim i trzecim rządzie Kazimierza Bartla w 1926. W latach 1935–1937 był dziekanem Wydziału Prawa Uniwersytetu Warszawskiego. W 1937 otrzymał nominację na profesora zwyczajnego prawa państwowego. W 1939 został internowany w Rumunii po ewakuacji tam polskich władz. Był autorem wielu prac naukowych z zakresu prawa karnego i państwowego, współautorem Kodeksu Karnego z 1932 oraz Konstytucji Kwietniowej z 1935.

⁸ Stanisław Batawia – ur. 24 maja 1898 w Łodzi, zm. 21 kwietnia 1980 w Warszawie, kryminolog polski, lekarz i prawnik, profesor Uniwersytetu Warszawskiego. W pracy naukowej zajmował się kryminologią, prawem karnym, psychiatrią sądową i patologią społeczną. Jest uważany za twórcę polskiej szkoły kryminologii klinicznej. Przeprowadził analizę kryminologiczną i socjologiczną zbrodni hitlerowskich. Do jego najważniejszych prac należy zaliczyć „Cele i metody badań kryminologiczno-biologicznych” (1931); „Charakter przestępczy” (1933); „Wpływ ostatniej wojny na przestępczość nieletnich” (1948); „Badania nad nieletnimi przestępcami” (1949) z Janiną Budkiewicz i Marią Żebrowską; Społeczne skutki nałogowego alkoholizmu w świetle badań środowiskowych 100 rodzin wykolejających się nieletnich przestępców” (1958); „Młodociani i młodzi recydywiści w świetle badań kryminologicznych” (1965); „Sprawcy przestępstw i wykroczeń systematycznie nadużywający alkoholu” (1974).

⁹ „Milicjant” nr 1 z 12 stycznia 1919 r.

¹⁰ „Gazeta Policji Państwowej” nr 1 z 8 grudnia 1919 r.

¹¹ Władysław Sobolewski – ur. 1890, zm. 1937, wieloletni kierownik Centrali Służby Śledczej Policji Państwo-

wej, jeden z pierwszych w Polsce uniwersyteckich wykładowców kryminalistyki.

¹² **Leon Babiński** – ur. 1891, zm. 1973, prawnik, cywilista. Od 1938 był profesorem Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, w latach 1945–50 Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, a następnie Wyższej Szkoły Ekonomicznej (WSE) w Szczecinie, gdzie pełnił funkcję rektora. W latach 1955–1961 pracował na Politechnice Szczecińskiej. Do jego najważniejszych prac zaliczyć należy: „Z zagadnień prawa międzydzielnicowego za granicą” (1923), „Zarys prawa międzynarodowego prywatnego” (podręcznik dla studentów – 1935), „Zagadnienia współczesnego polskiego prawa międzynarodowego prywatnego” (1956), „Ze studiów nad prawem międzynarodowym prywatnym” (1960).

¹³ **Heinrich Philipp August Damerow** – ur. 28 grudnia 1798 w Szczecinie, zm. 22 września 1866 w Nietleben, niemiecki lekarz psychiatra. W 1822 roku otrzymał tytuł doktora medycyny, następnie profesora. W 1836 roku został dyrektorem szpitala psychiatrycznego w Halle.

¹⁴ **Carl Friedrich Flemming** – ur. 27 grudnia 1799, zm. 27 stycznia 1880, niemiecki lekarz psychiatra.

¹⁵ **Christian Friedrich Wilhelm Roller** – ur. 11 stycznia 1802 w Pforzheim, zm. 4 stycznia 1878 w Achern, niemiecki lekarz psychiatra. Od 1842 roku kierował założonym przez siebie szpitalem psychiatrycznym (Heil- und Pflegeanstalt) w Achern.

¹⁶ **Bernhard Heinrich Laehr** – ur. 10 marca 1820 w Żaganie, zm. 18 sierpnia 1905 w Zehlendorf, niemiecki lekarz psychiatra. Laehr był autorem terminu morfinizm (1872). Zasłużony dla organizacji opieki psychiatrycznej w Niemczech, nadzorował budowę wielu zakładów psychiatrycznych na terenie Rzeszy Niemieckiej. Laehr był jednym z pierwszych historyków psychiatrii. W 1895 roku opublikował 2000-stronicową, trzutomową bibliografię „Die Literatur der Psychiatrie”, „Neurologie und Psychologie”, w której wymienił około 16000 prac 8500 autorów poruszających tematykę psychiatrii, neurologii i psychologii w okresie od 1459 do 1799.

¹⁷ **Jan Olbrycht** – ur. 6 maja 1886, zm. 18 stycznia 1968 r., lekarz sądowy.

¹⁸ **Adam S. Ettinger** – ur. 1878, zm. 1934, socjolog, od 1923 prof. kryminologii Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie. Do jego najważniejszych prac zaliczyć należy: „Zbrodniarz w świetle antropologii i psychologii”; „Adolf Quételet twórca naukowej statystyki i socjologii kryminalnej”.

¹⁹ **A.S. Ettinger**: Zbrodniarz w świetle antropologii i psychologii, Warszawa 1924, s. 5–6.

²⁰ **Enrico Ferri** – ur. 25 lutego 1856, zm. 12 kwietnia 1929, włoski kryminolog, prawnik i polityk, uczeń Cesare Lombroso. Do jego najważniejszych prac zaliczyć należy: „Criminal Sociology” (1884); „Socialism and Positive Science” (1894); „The Positive School of Criminology” (1901); „Criminal Sociology” (1905); „Socialism and Modern Science” (1894).

²¹ **Romana Wiśniacka** – ur. 1902, zm. 1944?, uważana za pionierkę polskiej psychologii sądowej.

²² **R. Wiśniacka**: Przyczynek do badań eksperymentalnych nad błędami w zeznaniach świadków, Warszawa 1932, s. 3.

²³ Ibidem, s. 7.

²⁴ **Maurycy Urstein** – ur. 21 września 1872 w Warszawie, zm. 4 kwietnia 1940 w Warszawie, polski lekarz psychiatra i neurolog. Opublikował ponad 100 prac w językach polskim, niemieckim, rosyjskim, angielskim, hiszpańskim i portugalskim. Autor szeregu artykułów i monografii na temat schizofrenii (preferował termin katatonii). Do jego najważniejszych prac zaliczyć należy: „Ueber cerebrale Pseudobulbärparalyse: Eine Monographie nebst 150 kasuist. Beiträgen (5 eigenen)”, Ebering 1900; „Katatonie unter dem Bilde der Hysterie und Psychopathie”, Berlin 1922; „Leopold and Loeb: a psychiatric-psychological study”, New York 1924.

²⁵ **Adam Berger** – 1888–1969, pracownik naukowy Uniwersytetu Lubelskiego (w 1928 r. dodano do tej nazwy „Katolicki”), powołany w 1924 r. na stanowisko zastępcy profesora prawa i postępowania karnego. W połowie lat dwudziestych Adam Berger podjął bezowocne starania o przeprowadzenie aktu habilitacyjnego na Uniwersytecie Warszawskim na podstawie rozprawy „Poczytalność zmniejszona”. Odszedł z Uniwersytetu Lubelskiego ze względu na zły stan zdrowia. Główny nurt zainteresowań naukowych Adama Bergera dotyczył prawa karnego materialnego. Zob. **M. Wąsek-Wiaderek**: Adam Berger, [w:] Profesorowie prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, **A. Dębiński, W.S. Staszewski, M. Wójcik** [red.], Lublin 2006, s. 25–30.

²⁶ Doktor **E. Anuschat** był w okresie międzywojennym inspektorem, jednej z najlepiej zorganizowanych w tym czasie, berlińskiej policji kryminalnej. Jego praca pt. „Wywiad kryminalny” to jeden z pierwszych praktycznych podręczników techniki śledczej.

²⁷ **Leon Wachholz** – ur. 20 czerwca 1867 w Krakowie, zm. 1 grudnia 1942 w Krakowie, polski lekarz medycyny sądowej, autor pierwszych nowoczesnych podręczników medycyny sądowej (już w pierwszym wydaniu w 1899 zamieszczono informacje na temat daktyloskopii i jej znaczenia w identyfikacji osób), jak również dotyczących psychopatologii sądowej i techniki sekcyjnej, które przez lata służyły studentom, lekarzom i prawnikom. Pionier metod eksperymentalnych w medycynie sądowej. W 1938 r. w Bonn został wybrany na wiceprezesa Międzynarodowej Akademii Medycyny Sądowej. Autor około 200 prac z medycyny sądowej i ogólnej oraz z historii medycyny. Do jego najważniejszych prac należy zaliczyć: „Medycynę sądową” (1919); „Technikę sekcji zwłok” (1919); „Psychopatologię sądową” (1923).

²⁸ **Adolf Mikołaj Rothe** – ur. 6 grudnia 1832 w Zgierzu, zm. 6 lutego 1903 w Warszawie, polski lekarz psychiatra, historyk medycyny, naczelny lekarz szpitali psychiatrycznych

na ziemiach polskich, jeden z projektantów zbudowanego w 1891 szpitala psychiatrycznego w Tworzech. Dorobek A. Rothego obejmują prace z psychiatrii klinicznej i społecznej, w tym psychiatrii sądowej i alkoholizmu (jako pierwszy opublikował w 1882 m.in. dane statystyczne na temat spożycia alkoholu na ziemiach polskich). Wydał kilka podręczników psychiatrii. Jego najważniejsze prace to: „Psychiatria czyli Nauka o chorobach umysłowych” (1885); „Rys dziejów psychiatrii w Polsce” (1893); „Geschichte der Psychiatrie in Russland” (1895); „Geschichte der Psychiatrie in Polen” (1896).

²⁹ **Rafał Radziwiłłowicz** – ur. 20 grudnia 1860 w Petersburgu, zm. 28 października 1929 w Wilnie, polski lekarz psychiatrii, działacz społeczny, jeden z wielkich mistrzów masonerii polskiej. Do jego najważniejszych prac należy zaliczyć: „Myśli o myśleniu” (1921); „Podstawy psychologii w zarysie” (1926).

³⁰ **Stanisław Manczarski** – ur. 22 stycznia 1901, zm. 16 listopada 1963 w Gdańsku, ceniony biegły sądowy, autor wielokrotnie wznawianego podręcznika z medycyny sądowej. Profesor Akademii Medycznej w Gdańsku i pierwszy kierownik założonej 1 września 1946 r. Katedry i Zakładu Medycyny Sądowej. Profesor Manczarski cieszył się dużą popularnością wśród uczonych AM w Gdańsku, co sprawiło, że w latach 1948–1951 pełnił obowiązki dziekana Wydziału Lekarskiego, a w okresie 1956–1962, przez dwie kadencje, rektora AMG.

BIBLIOGRAFIA

Czasopisma

„Allgemeine Zeitschrift für Psychiatrie und psychisch-gerichtliche Medizin”,
 „Archiv für Kriminologie (Kriminalanthropologie und Kriminalistik)”,
 „Archiwum Kryminologiczne”,
 „Czasopismo sądowo-lekarskie”,
 „Deutsche Zeitschrift für die gesamte Gerichtliche Medizin”,
 „Gazeta Administracji”,
 „Gazeta Administracji i Policji Państwowej”,
 „Gazeta Policji Państwowej”,
 „Kriminalistische Monatshefte”,
 „Na posterunku”,
 „Monatschrift für Kriminalpsychologie und Strafrechtsreform”,
 „Milicjant”,
 „Na posterunku”,
 „Przegląd Policyjny”,
 „Tajny Detektyw ilustrowany tygodnik kryminalno-sądowy”.

Literatura

Anuscht E.: Wywiad kryminalny, Warszawa 1929.
Batawia S.: Wstęp do nauki o przestępcy. Zagadnienie skłonności przestępczych, Warszawa 1931.
Berger A.: Poczytalność zmniejszona, Lublin 1927.
Berger A.: Usiłowanie przestępstwa, Lublin 1933.
Birnbaum K.: Kryminal-Psychopathologie und psycho-biologische Verbrecherkunde, wyd. II, Berlin 1931.
Bokarius N.S.: Sądziebnaja medycyna dla miedzikow i juristow, Charków 1930.
Borgerhoff Th.: Petit Manuel de Dactyloscopie, Bruksela 1933.
Cirés M.: Le crime et le suicide, Lyon 1931.
Contor F.: Crime, criminals and criminal justice, New York 1932.
Drews B.: Allgemeine und politische Polizei, Berlin 1932.
Elwenspoek C.: Mord und Totschlag, Stuttgart 1931.
Engelman M.: Samouszkodzenia ze stanowiska sądowo-lekarskiego, Wilno 1936.
Ettinger C.J.: The problem of crime, New York 1932.
Ettingera A.S.: Zbrodniarz w świetle antropologii i psychologii, Warszawa 1924.
Fraenkel P.: Anatomia patologiczna kryminalnych poronień, „Deutsche Zeitschrift für die geschichte Medizin” Bd 16 z 1931 r.
Garbolewski T.: Śledztwo w Warszawie, Warszawa 1933.
Gault R.H.: Criminology, New York 1932.
Grzywo-Dąbrowski W.: Zarys medycyny sądowej, Warszawa 1924.
Gubarew A., Selickij S.: Środki przeciw zapłodnieniu w świetle współczesnej wiedzy, Moskwa 1930.
Hanausek T.: Kryminalistyka – zarys wykładu, Zakamycze 2005.
Handwörterbuch der kriminologie und der anderen strafrechtlichen hilfswissenschaften, A. Elster, H. Lingemann [red.], Berlin-Leipzig 1932.
Heller T.: Z psychologii kryminalnej dziecka i nieletniego, Warszawa 1933.
Hoffner M.: Kriminalität und Schule, Leipzig 1932.
Jeserich R.: Chemie und Photographie im Dienste der Verbrechensaufklärung, Berlin 1930.
Kinberg O.: Aktuella kriminalitetsproblem i psykologisk belysning, Sztokholm 1932.
Kuczma E.T.: Przestępstwa zbiorowe w świetle współczesnej kryminologii, Poznań 1932.
Kurowski J.: Zarys praktyczny prawa i postępowania karnego do użytku policji państwowej, Warszawa 1930.
Kwieciński H.: Grafologia sądowa, Warszawa 1933.
Lenz: Mörder, Graz 1931.
Litauer J.J.: Dowód ze świadków w kodeksie postępowania cywilnego, Warszawa 1932.
Locard E.: Die Kriminaluntersuchung und ihre wissenschaftlichen Methoden, Berlin 1930.

- Manczarski S.:** Uszkodzenia postrzałowe, Warszawa 1938.
- Meyer L.:** Lehrbuch der Graphologie, Stuttgart-Berlin-Lipsk 1933.
- Minovic M.:** Tratat complet de medicina legală, en legislația și jurisprudența românească și streină, Bukareszt 1930.
- Mönkenmüller O.:** Psychologie und Psychopathologie der Aussage, Heidelberg 1930.
- Montpelzer J., Witas P.:** La pratique de l'autopsie pour l'étudiant et le praticien, Paryż 1930.
- Neese W.:** Handbuch des polizeirechts, Berlin 1932.
- Osborn A.S.:** Questioned Documents second printing, New York 1929.
- Ottolenghi S.:** Trattato di polizia scientifica, Mediolan 1932.
- Papierkowski Z.:** Dowód poszlakowy w postępowaniu karnym. Studium procesowo-karne, Lublin 1933.
- Parry L.A., Gubarew A., Selickij S., Fraenkel P.:** Zbrodnicze przerwanie ciąży (Criminal abortion), Londyn 1932.
- Payne E.G.:** The Menace of Narcotic Drugs, New York 1933.
- Pulver M.:** Symbolik der Handschrift, Zurich-Lipsk 1931.
- Raczyński K.:** Z tajemnic kryminologa (najciekawsze motywy zbrodni, zdobyte techniki śledczej i przykłady wykrycia przestępcy), Poznań 1927.
- Radziwiłłowicz R.:** Psychiatria sądowa, Warszawa 1917.
- Reik T.:** Der unbekannte Mörder, Wiedeń 1933.
- Rothe A.:** Psychopathologia forensis czyli nauka o chorobach umysłowych: w zastosowaniu do sądownictwa a w szczególności do praw obowiązujących w Królestwie Polskiem i w Galicyi, Kraków 1879.
- Salles M., Ribeiro L.:** Arquivos do Instituto Medico-legal e do Gabinete des Identificação, Rio de Janeiro 1932.
- Schidlof B.:** Prostitution und Mädchenshandel, Lipsk 1931.
- Schlapp M.G., Smith E.H.:** The new criminology, a consideration of the chemical causation of abnormal behavior (Nowa kryminologia, rozważania o wpływie czynników chemicznych na nieprawidłowe zachowanie się), New York 1928.
- Schneicker H.:** Kriminaltaktik und Kriminaltechnik, Lübeck-Hamburg-Berlin 1929.
- Siemieńska H.:** Stan walki z nieprawem, Warszawa 1933.
- Stearns W.:** The personality of criminals, Boston 1931.
- Strassmann F.:** Lehrbuch der gerichtlichen Medizin, Stuttgart 1931.
- Świd W.:** Przestępca zawodowy, Wilno 1932.
- Türkel S.:** Beiträge zur kriminalistischen symptomatologie und technik, Graz 1931.
- Urstein M.:** Przestępczość a psychoza: studjum psychologiczno-prawnicze o katatonji z dołączeniem pięciu orzeczeń sądowo-lekarskich, Warszawa 1933.
- Venzmer G.:** Körpergestalt und Seelen Anlage, Stuttgart 1931.
- Wachholz L.:** Medycyna sądowa, wyd. IV, Warszawa 1933.
- Wachholz L.:** Psychopatologia sądowa, Warszawa 1923.
- Wąsek-Wiaderek M.:** Adam Berger, [w:] Profesorowie prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, A. Dębiński, W. Sz. Staszewski, M. Wójcik [red.], Lublin 2006.
- Wiśniacka R.:** Przyczynek do badań eksperymentalnych nad błędami w zeznaniach świadków, Warszawa 1932.

Streszczenie

W artykule omówiono najważniejsze czasopisma oraz publikacje książkowe, które ukazały się w Drugiej Rzeczypospolitej oraz w innych krajach, dotyczące kryminalistyki, kryminologii, medycyny sądowej, a także opracowania przedstawiające metody zwalczania przestępczości.

W Polsce oraz innych krajach w latach dwudziestych i trzydziestych XX wieku, kiedy w pełni rozwinęły się wspomniane nauki ukazywało się kilka czasopism, w których publikowano wyniki najnowszych badań naukowych. Zawierały wiele cennych materiałów, wskazówek i zasad określających sposoby postępowania w kierunku zdemaskowania sprawcy. Osobną grupą były monografie, studia i podręczniki dla pracowników wymiaru sprawiedliwości oraz służb strzegących bezpieczeństwa wewnętrznego. Publikacje tego typu miały wskazywać właściwe metody działania w walce z przestępczością, wdrażać najnowsze osiągnięcia nauki do praktyki i codziennej pracy oraz stale edukować wspomniane służby w imię maksymy, że funkcjonariusz powinien być zawsze krok do przodu w rywalizacji z przestępcą.

Słowa kluczowe: kryminalistyka, kryminologia, medycyna sądowa, policja, zwalczanie przestępczości, literatura fachowa

Summary:

The author discusses the most important journals and books on forensic science, criminology, forensic medicine and crime prevention methods, which were published in the Second Republic of Poland and other countries.

In the 1920's and 1930's a number of journals were published, presenting the results of the newest scientific research at that time, valuable hints and principles to detect a criminal offender. Another group of publications consisted of monographs, studies and manuals for justice system sector and state security services. Publications of that type were to point to the appropriate modus operandi in fight against crime as well as aimed at implementing the most recent scientific solutions to the practice. Another role was to educate the services responsible for justice and safety with a view that the law enforcement officer should always be a step ahead from a criminal.

Keywords: forensic science, criminology, forensic pathology, police, crime prevention, professional literature